

Fejezetek egy tanári noteszből.

Írta: Öveges József kegyesrendi tanár.

Kedves Fiuk!

Úgy-e sokat ígérő ez a cím? Érdekes is. Ígérem, hogy a tartalom is szórakoztatni fog benneteket. Ha esetleg Maugli históriáját olvasnád éppen, hogy miként ment el a Fekete Párduc társaságában kikémleni a vadász Buldeó és a falusiak titkos szándékait, — nyugodtan abba hagyhatod az olvasást a legizgalmasabb ponton és belefoghatsz ebbe. Mert amit ezekből a sorokból tudsz meg, az fontosabb és érdekesebb lesz rád nézve. Itt is titkok, szándékok kerülnek leleplezésre. Tanáraidé — veled szemben.

Valóban egy titkos noteszt nyitok ezekben a sorokban. Még az osztályozónál is sokkal érdekesebbet. A tanári lélek legbensőbb titkait tartalmazó noteszt nyitom fel és elárulom nektek, hogy az iskolai munka egyik részletében milyen jól kigondolt és ügyes taktikával járunk el mi tanárok ellentetek, — de érdeketekben és bizonyára teljes helyesléstek mellett. De erről csak a végén beszélhetnénk. Ám most már helyettem is szóljon az írás:

Melyik a legnehezebb munka?

Általában a zsákhordást és a kőfejtést tartják annak. Mert 1. egyhangú, nincsen bennük változatosság, 2. mivel gyenge emberi erővel a minden földi erő leghatalmasabbika, a tehetetlenségi erő ellen kell küzdeni. — Mi az, ami a legtöbb munkát, ha nem gyönyörűséggé, de legalább elfogadhatóvá teszi? Bizonyára az eredmény látása feletti öröm. Ez az érzés még a zsákhordásnál és a kőfejtésnél is megvan: Hiszen gyarapodnak az elszállított zsákok, nő a kitermelt kömmennyiség és velük együtt nő a jutalomra való kilátás is. Ezenkívül a zsákhordó és kőfejtő is érzi, hogy szükséges, hasznos dolgot végez. De most azt kérdem tőletek, melyik a legrettenetesebb.

A legvigasztalanabb emberi munka?

Erre a kérdésre gyönyörűen megfelelt Dosztojevszkij a Holtak Háza c. könyvében. Azt írja itt, hogy embertelenebb büntetés nincsen, mintha oktalan, céltalan és ésszerű eredmény nélkül való munkát végeztetünk valakivel. Pl. ha az elítéltekkel köveket hordatnának a fegyház udvarának egyik sarkából a másikba és vissza. Ebbe beleőrülnének még azok is, akik különben paradicsomnak éreznék az életfogytiglani fegyházat.

Semmi sem új a nap alatt.

A nagy orosz író felfogása sem új, hiszen már az ókoriak tudták, hogy akil az istenek a legszörnyűbb büntetéssel akartak sújtani, azzal céltalan és hiábavaló munkát végeztettek. Nagy követ gördítettek fel vele a hegytetőre. De ez sohasem sikerült, mert mindig visszagördült a kő és Sisyphus kezdhette előlről erőlködéseit.

Megdöböntő hasonlóságok

állanak fenn a szellemi és az anyagi világ között. Közülük csak egyet említek: a tehetetlenség elvének érvényességét mindkét világban. Tudjuk milyen nehéz a nyugalomban levő testet, súlyos követ megmozdítani, vagy egyre sebesebben tovagördíteni egy meghatározott irányban. Avagy milyen nehéz a mozgásban levő testet megállítani, esetleg mozgásirányát megváltoztatni. Ez a tehetetlenség nemcsak az anyagnak legjellemzőbb sajátja, hanem a szellemé is. Bár a szellemvilágban a tehetetlenséget köznapiasan más nevekkel jelöljük. Szellemi tunyaságnak, nehézfűségnek mondjuk. Ha pedig már kiáltó mértékben van jelen, akkor korlátoltságnak, ostobaságnak hívjuk. Nagyon kevésbé vigasztaló az, hogy ez általános tulajdonság, és az emberek egymástól csak abban különböznek, hogy bennük kisebb-nagyobb fokban található. Ennyit előre bocsátva már most az előző kérdés mintájára vessük fel:

Melyik a legnehezebb szellemi munka?

A felelet nem kétséges. Nyilván az, amelyik a szellem tehetetlenségi erejének leküzdésére vállalkozik elsősorban. Ezt a nehéz munkát vállalják magukra mindazok, akik a szellemet meg akarják indítani, tehát: az egyes egyének és az emberiség nevelői, szülők, tanítók, bölcsek, tudósok, reformátorok. — Közöttük is legnehezebb a helyzete azoknak, akiknek még *eredményt* is kell felmutatni, tehát a szellem mozgatását hivatásszerűen gyakorlóknak, a tanároknak, tanítóknak. — De ez is régi bölcseség . . .

Az iskola és a Holtak Háza.

Hogy az iskola ne legyen a Holtak Házához hasonló, ahol *életfogytiglanra* ítélt nevelők hordják egyik évben erre a részre, a másikon amarra a súlyos köveket céltalanul és eredménytelenül, se a mondabeli hegy, ahol Sisyphusként a tanulók próbálják szellemüket a tudás hegyének magaslataira gördíteni, a szellemi tehetetlenség leküzdésében *tervszerűen* kell eljárnia tanárnak, tanulónak egyaránt. Ahol a vezetők és vezetettek nem dolgoznak közösen megértett és helyeselt munkaterv szerint, ott kicsi az eredmény. Hiszen látjuk, hogy minden vállalkozásnak, ami az anyag tehetetlenségi ereje ellen küzd, külön tudománya van, — még a talicskátolásnak is. A legjobb eredményeket ott éri el, ahol *a helyes elgondolásokat gyakorlott kezek* viszik keresztül. E nélkül nem boldogulhatunk a szellemi tehetetlenség elleni küzdelemben sem. Vagy aki megpróbálja okos munkaterv és kellő gyakorlat nélkül annak keresztülvitelében leküzdeni a szellemi tehetetlenséget egy iskolaév szűkre szabott keretében, az talán későn okul saját kárán, — tanár, diák egyaránt.

Viribus unitis.

De nincs is kérdés, ami közelebbről érdekelhetne benneteket mint ez: Hogyan győzi le a tanár a szellemi tehetetlenség erejét tanítványainál és hogyan segíthettek ebben tanárotoknak? A tanárnak? Igen, neki. Nem azért, hogy szivességet tegyetek, hanem elsősorban saját érdeketekben. Önönmagán segít az együttműködő, ma-

gát a jól átgondolt munkatervnek nemcsak átengedő, hanem az abban tevékeny részt is vevő diák. Hát segíts magadon . . . azáltal is, hogy figyelmesen elolvasod ezeket a sorokat. Látni fogod belőlük, hogy tanáraid milyen elgondolásokkal törekednek minél rövidebb idő alatt minél hatékonyabban megindítani szellemedet, hogy azt a tudás hegyére vezessék. Szivleld meg belőle azt, ami a te tevékenységedre vonatkozik. Cselekedj a szerint és meglátod, munkád könnyebb és ami a lényeges: eredményesebb is lesz.

Életépítés.

Mit gondolsz, melyik a világ legszebb épülete? Katedrálisok, királyi paloták, országházak között kell keresnünk. Hasonló szép épületnek tartom, amikor tintafoltos asztalnál egy talán éhes diák tanulmányával építi a maga jövőjét. — Miért? — Mert ezzel az a kis emberpalánta a legszentebb emberi feladatot igyekszik teljesíteni: küzdeni erők szerint a legnemesbekért. Ez pedig kötelességévé teszi, hogy szellemileg értékesebb legyen napról-napra, gazdagodjék óráról-órára. Az ifjúkor perceit lázas munkára kell felhasználni, keresni és elsajátítani mindazt, amire *életet építhetünk*, elsősorban saját életünket, hogy támasza lehessünk más életeknek is. De ne felejtsetek el, hogy az, a mi életet épít, nemcsak a felelhető tudás, nemcsak az „ami”, hanem a „hogyan” is.

Úgyis elfelejtem a tanultakat.

Iskolai tudásunk egy része majdnem teljesen nyomtalanul eltűnik. De bennünk marad életünk végéig a kifejtett akarat, szellemünk ügyessége, a tervszerűség, fortélyosság, amivel bármikor harcolni tudunk értelmünk nehézkessége ellen. Mienk marad mindaz a szerzett képesség, aminek birtokában az élet diadalmas győzői lehetünk. Az a harcos, akinek megmarad fegyverzete, ereje, ügyessége, könnyű szívvel nyugszik bele a zsákmány elvesztésébe, — mert szerzett és megmaradt tehetségeivel bármikor újhöz, értékesebbhez juthat. — Mondhatjuk azt is, hogy iskolai tudásunk, eredményeink csak olyanok, mint az inasmunka. A mester nem sajnálja, hogy azok elveszelődtek. Hiszen csak arra valók voltak, hogy rajtuk, velük gyakorolva magát kifejlessze képességeit, amikkel aztán később mesterműveket alkothat. — *De a rossz inasból semmirevaló mester lesz.*

Milyen tudás fejleszti képességeinket?

Remek zsákmányolásokra nyílik alkalom az iskolában. Kiki korlátlan mértékben gyűjtheti a tudászsákmányt. De hogy ki az ügyes gyűjtő, ki az értelmes harcos, az azonnal meglátszik. Az egyik olyat gyűjt, ami értékes ugyan magában véve, de semmi hasznát sem tudja venni. Pl. megtanulja az egyenletrendezés szabályát, a nélkül, hogy példaoldásra alkalmazni tudná. Ez igazán haszontalan érték. *Külsőséges, mechanikus, teljesen reprodukív tudás.* A számnél alig ér többet.

Az okos milliomos és Sokrates.

Egy milliomost megkérdeztek: Hogyan lehetünk gazdag emberré? Azt felelte: Sohase adj ki pénzt olyanra, amire szükséged nincsen. Csak olyat szerezz, amit használni, forgatni tudsz! — Ha

az észmilliomos Sokratestől kérdezték volna meg, hogyan lehetünk bölcsekké és tudóssokká, biztosan azt válaszolta volna: Soha olyat meg ne tanulj, amit nem értesz, illetve alkalmazni nem tudsz! — Jegyezzük meg tehát, hogy csak az a tudás értékes, amit *alkalmazni* is tudunk, az átértett, az *értelmi tudás*.

Az élő tudás.

Ne hidd, hogy akkor már igazán tudsz valamit, ha alkalmazni is tudod hosszabb-rövidebb gondolkodás után, és természetesen érted is. Ez mindenesetre igen tiszteletreméltó és kielégítő tudás, de még nem a legmagasabb fok. A legtökéletesebb tudás az, ahogyan a nyelvtani szabályokat tökéletesen ismerő művelt ember az anyanyelvét beszéli. Ismeri tökéletesen a szabályokat. Ám amikor alkalmazza őket, nem is gondol rájuk, annyira a vérében vannak. Ilyen tudást azok szereznek, akik igen sokat foglalkoznak valamivel, pl. a tanárok szaktárgyukkal, általában az emberek hivatásukkal. Ez a szerves, élő tudás.

Melyik tudás a leghosszabb életű?

Mindhárom fajta tudást: a *szajkószerűt*, az *értelmeset* és az *élő tudást munkával* szerzi meg az ember. Egyik sem születik velünk. Minden mulandó, a tudás sem kivétel. Meddig él? Igazat adsz, ha azt mondom, hogy legelőször tűnik el a szajkószerű, tovább megmarad az értelmes, sőt minél értelmesebb és többet gyakorolt, annál tovább. De legtovább él, rendszerint egy életen át a folytonosan gyakorolt tudás, a hivatásbeli, az élő.

Melyik tudás közlésére törekszik az iskola?

Sem szajkókat, sem kenyérkeresetet adó tudással rendelkezőket nem akar nevelni a gimnázium. Tehát nem kétséges, hogy az értelmi tudásra törekszik. Az értelmi tudás magaslatai felé akarja a tanár megindítani szellemedet, amikor első kísérletét teszi annak tehetetlenségi erejének legyőzésére: *a magyarázattal*. Itt kezdődik a tanár nagy munkája. — Nagy munka? — kérded te. Egyszerűen elmondja a következő óra anyagát és kész!

No majd meglátod, hogy nem ilyen egyszerű a dolog.

Semmit sem ér el

az, aki világosan maga elé nem tűzte, hogy mit akar. Ezért fontoljuk meg mi is, hogy mit akar elérni a tanár a magyarázattal? Ezzel neked is tisztában kell lenned. Az talán a magyarázat célja, hogy megtanulja belőle az értelmesebb diák a leckét? Úgy-e, nem. Hanem? — Az, hogy belőle az *átlagdiák is megértse* a következő óra anyagát. Kitűnik ebből, hogy a tanár magyarázatával a második fajta, az értelmi tudást akarja megadni. A magyarázattal megértetteket a diák otthoni munkájának kell úgy kibővítenie, formába öntenie, hogy az értelmi tudás gyökerén kivirágozzék a formális, a hibátlan elmondást lehetővé tevő ismeret is.

Most pedig megpróbálom neked elmondani azt, hogy milyen szempontok figyelembevételével véli a tanár elérni, hogy fejedben valóban megszülessen a megértés. Hogyan sikerül a tanárnak legyőzni nemcsak a te fejedben, hanem egyszerre esetleg hatvan

gyermeknél a szellemi tehetetlenséget. Bizony ez nem kis dolog! És amikor tisztán áll előtted a tanár eljárása, magad is észreveszed, de mi is megmondjuk, hogy mit kell tenned, hogy a magyarázat nyomán valóban alapul szolgáló tudás áradhasson szét agyadban, amire építhetsz, amit bővíthetsz az otthoni munkával.

Szép, szép minden tudás, de . . .

A magyarázattal mindig valami újat szeretne a tanár nyújtani a diáknak. Te pedig tudod, hogy az új elsajátítása munkával jár, még ha nem is sokkal és ezért terhet látsz benne. Már előre félsz az újtól, mint valami elkerülhetetlen rossztól. De más oka is van az új ismerettől való húzódásnak. Természetünkben gyökerezik, hogy félünk az ismeretlentől. Szellemi téren nagyon ellenszenves az, amit nem értünk. Ellenségnek érezzük néha az iskolai ismereteket, főleg a következőket, mert még nem látjuk az értelmét, hasznát, csak a kínos, hosszú munkát tudjuk biztosan, ami elsajátításával jár.

Az új ismeret csak abban az esetben kellemes, várvavárt vendég, ha nagyon *érdekel* bennünket. Ha észre vesszük benne a szépet, hasznosat, és előző tapasztalataink alapján biztosak vagyunk benne, hogy semmi különös nehézséget nem fog okozni. Ilyenkor könnyű dolga van annak, aki ezt a tudást közölni akarja velünk. Csupa fül vagyunk, csupa akarat a megértésre, megjegyzésre. De kérdem, hányszor adódik valami olyan új az iskolai anyagban, ami magában véve is ennyire *érdekeljen* egy osztályt?

Az anyagban rejlő vonzóerőt tehát, mint a szellemi tehetetlenség leküzdésére hivatott segítő társat általában figyelmen kívül hagyhatjuk. Nem marad más hátra, minthogy a tanár magyarázata valósítsa meg mindazt, amit fentebb követeleltünk arra nézve, hogy az új dolog közlése szívesen fogadott legyen. Ezért igyekeznek a tanár úgy magyarázni, hogy szinte észre se vedd, hogy itt valami újat, ismeretlent hallasz. Nagyon ügyel arra, hogy szavaiban fel ne merüljön semmi szokatlan, nehezen érthető, vagy éppen értelmetlen, hanem minden egészen természetesen kapcsolódjék a már ismerthez, vagy egyenesen következzen belőle.

Tekintsd a súlyos kötömböt,

ennek megindításánál is először a szilárd talajon jól megvetjük a lábunkat és csak akkor gyürkőzünk neki a feladatnak, a kő megmozdításának. Eppen így a magyarázatnál is kiindulópontul egy közismert dolgot veszünk. A következőkben pedig olyan fájdalommentes, világos eljárásra ügyelünk, hogy még a leggyakoribb diák se vegye észre, hogy valami új dolgot akarunk értelmére kényszeríteni. Gondosan kerülünk minden olyan szó, fogalom, kifejezés említését, ami még ezentúl vár tartalomra, megvilágításra. Tudjuk jól, hogy egyetlen értelmetlen, avagy még a teljesen át nem értett szó is úgy hat rád, mint egy taglóütés. Elkábit, elkedvetlenít értelmetlenségével, megszakítja az összefüggés, a figyelem fonalát. Úgy válogatja meg a tanár kifejezéseit, úgy építi fel természetes logikával magyarázatát, hogy tudásod, tapasztalataid alapján egészen *magától értetődőnek* találd a szóban forgó dolgokat. Sőt amikor már teljesen tisztában vagy azzal, amit a tanár közölni akart, még

neki kelljen felhívni a figyelmedet arra, hogy most tulajdonképpen ezzel és ezzel az új ismerettel bővült a tudásod. Röviden: a tanár igyekszik, hogy az olyan fogorvos működéséhez hasonlítson magyarázata, akinél a beteg észre sem veszi, hogy mikor húzták ki a fogát, csak akkor csodálkozik el, amikor már maga előtt látja. Ezek után a nagyon általános elvek után, lássuk, hogyan illusztrálja őket

Két példa.

Mit gondoltok, lázba hoz-e benneteket a kíváncsiság akkor, ha a tanár úr azt mondaná: No fiúk, most megismerkedünk azzal, hogyan fejezi ki a latin nyelv a történéis idejét. Aligha. Ellenben, ha kikeresteti a már jólismert, fordított szövegben idevágó helyeket és felszólít benneteket: No, hadd lássam ki tudja ezekből kiolvasni az eljárást? Akkor minden valamire való diákot izgatni fog a verseny. Nézzük csak milyen okos vagyok? Rájövök-e? Hányadik leszek, aki eltalálja? Most már mintegy sportot fogsz benne látni, egy működési teret, ahol öntevékenységeddel eredményt érhetsz el és a megtalált szabályt sem fogod igazán sem újnak, sem értelmetlennek találni. Nem új, mert már sokszor találkoztál vele, nem értelmetlen, mert éppen értelmekkel magad kerested meg. Úgy tekinted, mint egy ismerőst, akivel naponta találkoztál, csak eddig a nevét nem tudtad.

Lássunk most egy példát a számtanból. Szived cseppet sem verne gyorsabban, ha a tanár kijelentené: Figyeljétek jól fiúk, mert most le fogjuk vezetni a kéttagúak, általában a többtagúak köbreemelésének törvényét. Tehát... Ebben a mondatban mindjárt bevezetésül a fejedhez vágódna a kéttag, többtag, köbreemelés szó, mint olyanok, amikkel úgy magukban, egy kis gondolkodás után tisztában lehetsz ugyan, de így egy rakáson hirtelenül kissé idegenül hangzának és azzal sem vagy egyáltalában tisztában, hogy miért olyan életbevágóan fontos ennek a törvénynek levezetése, amikor eddig megvoltál nélküle is.

Ellenben, ha a tanár így fog neki: Gyerekek, ne nevessetek, hogy megkérlek benneteket erre az igazán egyszerű csekélységre: szorozzátok meg önmagával egymásután háromszor $a+b$ -t. Hadd lássam ki szorozza meg három percen belül hiba nélkül?

Ez esetben, ha nem is ujjongó örömmel, de legalább némi ambícióval hozzáfog az egész osztály ennek az igazán értelmes és egyszerű feladatnak, amiben valóban nincsen semmi, de semmi új! Sőt akadnak igen sokan, akiket izgat az, hogy a kitűzött időn belül jó eredményt tudjanak felmutatni. A kijött szorzatokat összehasonlítják és a jót felírják a táblára. Aztán ismét új, egyszerű feladatot tűz a tanár az osztály elé: Amit most kérdek, az könnyebb lesz, mint a szorzás volt, mégis kíváncsi vagyok, ki fogja hibátlanul elmondani. Látjátok a felírt szorzatot? Nem kell egyebet tenni, mint a helyett azt mondani első tag, b helyett meg azt mondani második tag. Lássuk tehát hogy ezekkel az elnevezésekkel ki tudja leolvasni a táblára írt eredményt? Ez is minden nehézség nélkül fog menni. És íme észre sem vette az osztály, máris a kéttag köbreemelésének törvényét fújjátok, a nélkül, hogy erről egyetlen szót is szólt volna a tanár.

A következőkben az ezekben a példákban megnyilvánuló eljárási módhoz fűzzük észrevételeinket. Tekintsétek őket úgy, mint két képet a szöveg élénkítésére és szemléletesebbé tételére. Mindenekelőtt mutatják, hogyan értjük azt, hogy az ismert anyagtól az újhoz észrevétlen és magától értetődő legyen az átmenet. Ne legyen sehol semmi, ami téged ismeretlenségével, szokatlanságával megállítana, meghökkentene, elkedvetlenítene.

A magyarázat és a szférák zenéje ?

Hogyan jön össze a kettő ? Úgy, hogy a szférák zenéje a legédesebb, legszórakoztatóbb hangszimfónia. A magyarázatról ellenben ugyanezt állítani némi túlzás lenne! És mégis huzamosabb ideig hallgatva akár a szférák zenéjét... bizony elálmosodunk mellette is. Ezt megmondolva egyáltalában nem mondunk sértőt a magyarázatra akkor, amikor azt állítjuk, hogy még ha Demosthenes ékesszólásával magyarázunk is nektek, akkor is elfoghat benneteket a fentemlített emberi gyengeség. Annál előbb, minél szelidebben zeng a magyarázat, mint egy monoton szimfónia és olyan egyhangúan, mint az esőcseppek zenéje az ablakon. De akkor is, ha hol suttog, hol meg mennydörög és a szónoki fogások egész skáláját kihasználja a magyarázó tanár. Ekkor még ráadásul fázasztanánk és ki is merítenénk.

Minél több öntevékenységet a tanulónak !

Csak akkor múlik szinte észrevétlen gyorsasággal és érdeklődő szórakozások mellett az idő, ha nektek tevékeny részetek van a történelemben. Mozgás, cselekvés az élet. Mozgást, cselekvést kell számotokra is biztosítanunk magyarázatunkban. Ne csak füled foglalkozzék a hallgatással. Az igen hamar megtelik. Mozgékony, nyugtalan értelmed is kapjon állandóan új, foglalkoztató és választ kívánó feladatokat. Ezért a tanár magyarázatában nem megállapításokkal foglalkozik, nem adja eléd kész formában a tudást, hanem magadnak kell azt megtalálni. Kérdésekre adott feleletekkel, kisebb, könnyű problémák megoldásával szinte játszva bontakozik ki előtted a szabály, a törvény. Így biztosítunk minél több öntevékenységet az osztálynak magyarázat alatt.

Igen ám kedves diáktestvér, de ezt az öntevékenységet igen sokszor veszélyezteted akkor, amikor az osztályfoglalkoztatás alatt a leghalványabb kis lehetőségeket is megragadod, hogy rendetlenséget követhess el és megghiúsítsd szent igyekezetünket. Emlékszel, hogy az előbbieken mit mondtam a legjobb épületről? Akkor most be kell látnod, hogy az ilyen diák nem ebbe a házba való.

A csendes eső ér aranyat.

Amint a nagy és súlyos követ csak óvatos erőfeszítéssel emelhetjük meg és nem hirtelenül, — ez egészen céltalan próbálkozás lenne és csak töréssel, katasztrófával járna, — éppen így a szellemnek is időt kell hagyni arra, hogy lassan megmozdulva elindulhasson a megismerés felé. Ez az igazság ránk a tanáraidra nézve azt követeli, hogy magyarázatunk olyan legyen, mint az aprószemű eső. Csak olyan szaporán közöljük veled a tudást, hogy az utolsó cseppig felszívódhasson még a gyengébb minőségű diákagyakban is.

Záporos, gyors, percek alatt mindent adni akaró magyarázatunk olyan lenne, mint a felhőszakadás, avagy a dézsából kizúdított víz: inkább rontana, mint éltetne.

Szellemed kitűnő alkalmat nyer a lassú megmozdulásra és a hallottak követésére, ha elmondatjuk veled az addig tett lépéseket. Természetesen vigyázunk arra, hogy ezek a lépések rövidek, világosak és jól meghatározottak legyenek. — Ha te tudod azt, hogy magyarázat alatt az a szokás, hogy el kell ismételned a hallottakat, akkor szűkebb gyeplore fogod gondolataidnak különösen ilyenkor olyan jólesően elcsatangoló paripáit.

Ebből számodra az következik, hogy figyelemmel kíséred a magyarázatot és a gondolkodásra hagyott időt valóban arra is használd fel. A kérdésekre ne akkor próbálg feleletet találni, amikor már felszólítottak, hanem kész válasszal várd a felhívást. Sőt még ha nem téged szólítottak is fel, magadban mondd együtt a másikkal a feleletet.

A legegyszerűbb a legművészbibb.

Magyarázatunkban a legnagyobb egyszerűsége törekszünk. A káprázatos tűzijáték effektusokat átengedjük a szónokoknak. A mi szerepünk a bányászlámpáé: csak oda akarunk elegendő fénnel világítani, ahol szükség van rá. Nem érhet nagyobb elismerés bennünket, mintha azt mondják ránk: Könnyű ez a tantárgy, mert úgy magyaráz a tanár úr, hogy a leggyengébb is megértheti és odahaza már nem kell sokat foglalkozni vele!

Te is ha felszólítanak, ne sejts a kérdés mögött valami nagy dolgot. A legegyszerűbbre gondold és fejezd ki ennek megfelelően magadat.

Minél többoldalú rögzítést!

Amit hallunk, könnyen elfelejtjük. Amit egyuttal látunk is, már nehezebben. Mennél több érzékszervünkre engedjük hatni a benyomást, illetve minél több benyomást szerzünk valamiről, annál tartósabban rögződik az emlékezetünkben. Ezért igyekszünk téged minden rendelkezésre álló eszközzel, minél több oldalról megismertetni a tárggyal. Felhasználjuk a szemléltetés minden eszközét. Bemutatjuk neked a növényeket, állatokat, kísérletezünk, rajzolunk, írunk, mozifilmet pergetünk. Olyan tárgyaknál, ahol a szemléltetés egyéb eszköze — kép, grafikon stb. — sem áll rendelkezésre, még mindig megmarad és nélkülözhetetlen a tábláírás. Legtöbbször felírjuk eléd a táblára a tanultak *vázlatát*, ebben, vagy a levezetésekben és az ábrákban színes krétával emeljük ki előttd a fontosat.

Per ardua ad astra.

Ezt az utat kell neked is követned az új ismeret otthoni munkával történő kiegészítésénél és megrögzítésénél. Amit most mondok ezt igazán nem tudom fontosságának megfelelően hangsúlyozni: feltétlenül rajzold le otthon újra az ábrát, esetleg színes ceruzával emelve ki a fontosat. Semmi esetre se maradjon el a számtani levezetés leírása, esetleg nem is egyszer. A lényegét, könnyen felejtethetőt húzd benne alá. Ha kell írd le annyiszor, amíg biztosan nem megy már kívülről is, de írd . . . írd! Rajzold le a térképet, a kísér-

leti összeállítás, még ha vázlatosan is, még ha nem is parancs, a magad számára, emlékeztet munkájának megkönnyítésére. Persze ez eleinte nehéz! Sokkal könnyebb tétlenül ülni a könyv mellett . . . csak úgy „szemmel“ tanulni, mint a kéz, szem és ész összmunkájával. Pedig hidd el, hogy a lépésről lépésre történő rajzolós, írásos tanulás sem hosszabb, ellenben biztos és maradandó.

Nézd, napról napra találkozunk diákokkal, — még többet ismeresz te, — akik *saját* bevallásuk szerint *éjjel-nappal* tanulják pl. a számtant és még sem tudnak semmit. Persze amikor egy-egy rossz felelet után megkérdezzük tőlük: hol van füzetedben az ábra? Mutasd meg az „*annyit*“ *tanult* levezetést, vajjon leírtad-e egyetlen egyszer is a *füzet*edben? Van-e nyoma a te „*annyit*“ tanulásodnak, igyekezetednek? A felelet még minden esetben az volt: Nem rajzoltam le kérem! Nem írtam le kérem a levezetést, a *könyvből tanultam csak!* Ezek után nem csodálkozom soha a rossz feleleten, az eredménytelenségen. De te sem, ugye?

Még a tanár is . . .

Aki esetleg már évtizedek óta tanítja ugyanazt az anyagot és többszázszor lefeleltette, magyarázta, még ez a tanár is magyarázat előtt lerajzolja maga számára az ábrát, leírja a levezetést és így veszi át. Még a tanár is, pedig ő csak tudja . . . pedig neki még ezenfelül tehetsége is van az illető szakhoz és mégis! Csupán az a nehezen tanuló diák, aki *először* hallja azt az új ismeretet életében, csupán ez érzi magát felmentve az alól, hogy fáradságot vegyen magának az ábra lerajzolására, a levezetés leírására. Miért? Mert ez munkát kívánna! A könyv mellett ülés és állandó tanulás (szerepel, mi ismerjük már ezt a tanulást,) pedig semmi mást nem kíván, mint elmélázó ülést. Vannak igen kiváló nyelvtanárok, akik tapasztalataik alapján melegen ajánlják diákjainknak, hogy még a szavakat, betanulandó szerkezeteket, a kívülről feladott szöveget, sőt még a fordítandót is írják le párszor a maguk számára, így könnyebben és tartósabban tudják megjegyezni. Iskolai felszerelésből bátran elengedheted a footballabdát, ellenben legyen tolltartódban egy-két színes ceruza.

Az óra alatti jegyzés.

Meg nem engedhető. Ugyanis figyelni és jegyezni egyszerre nem lehet. Ezt kísérletekkel sokszorosan bebizonyították. Amit le szeretnél jegyezni, az vagy fontos, vagy nem. Ha fontos, akkor úgyis benne van a könyvben, ha nincs, lediktálja a tanár. Ha meg nem fontos, úgysem érdemes a lejegyzésre. De megeshetik, hogy magyarázat alatt olyan érdekes dolgot hallasz vagy láatsz, amit semmiképpen sem szeretnél elfelejteni. Ennek észbentartására is van egy kitűnő módszer: keress mennél több alkalmat arra, hogy elmondhasd és beszélhess róla, persze nem óra alatt.

Előadás után megbeszéled a látottakat, hallottakat társaiddal. Elmeséled odahaza a szabadidődben, az asztalnál. Születek csak örülnek neki, azért is, mert a dolgok bizonyára olyanok, amiket ők még nem tanultak. De a nekik szerzett öröm mellett magatoknak is igen nagy hasznotok lesz az elmondásból, mert 1. amit értelmesen

el tudok mondani, arról biztos lehetek, hogy világosan értem, 2. minden elmondás, főleg az ilyen előadásszerű, úgyszólván bevési emlékezetünkbe az anyagot és hosszú időre lehetetlenné teszi a feledést.

Mi könnyebb? A magyarázat alatt odaadó figyelemmel követni a tanárt vagy jegyezni? Egészen bizonyos, hogy jegyezni könnyebb, mert ennél csak a kéznek van dolga és nem az észnek. De aztán olyan is az a diákjegyzet. Rövid idő múlva már nem tudsz kiokosodni belőle, Sajnos, az óra alatti jegyzés rossz szokását nehezen tudja elhagyni a diák és bizony gyakran kell a tanárnak mondani: Halló fiatalember! Mit jegyez? Amit elmondtam és amit tudni kell, az ugyanígy benne van a könyvben! Én is onnan tanultam meg!

Tankönyvből tanul a tanár?

Ezt az „Én is onnan tanultam meg”-et nem tudod, hogy kolyan vedd-e vagy tréfásan. Nem is lényeges. Csupán az a fontos, hogy mi tanárok nagyon komolyan vesszük. Mert bár a tanár összehasonlíthatatlanul többet tud, mint a könyv anyaga, mégis pontosan ismernie kell a tankönyv szövegét. Különben hogyan tudná, mennyit és hogyan követelhet tőled? — Magyarázatában szigorúan ragazkodik a könyv anyagához, ábráihoz, jelöléseikhez. Minden eltérés csak megzavarna téged. Kétszeresen nehezebb lenne otthoni munkád, sőt leronthatnánk az egész alapvetés értékét, ha ezt figyelmen kívül hagynánk — Emlékezzünk csak a mozgó testek tehetetlenségi tételére: a bizonyos irányban megindított testet igen nehéz más irányú pályára kényszeríteni. Ugyanígy viselkedik a te magyarázattal keservesen megindított értelméd is. Az előadás alatt közölt anyaggal meghatározott irányú sebességet adunk értelmédnek. Az otthoni munka célja már most az lenne, hogy ennek az elindításnak, szellemi mozgásnak eleven erejét fokozd, a tanultakat, hallottakat úgy magadévá tedd és begyakorold, hogy arról a feleléskor hibátlan beszámolót adhass. Igen ám, de otthon észreveszed, hogy az értelmédet egészen más irányban kell beállítanod, elindítanod, mint az az iskolában történt. Hiszen a tanulandó nyelvtani, számtani példa nem az. A mértani ábra, amit az iskolában a táblára rajzoltatok és megértettél, ami a levezetésnek alapjául szolgált, egészen más formájú a könyvben. De még a képletek is másnak látszanak, mert a használt jelölések mások és az alak sem ugyanaz. Nem is említve, hogy esetleg csak pár dolog egyezik a könyvben azzal, amiről a tanár úr beszélt. Az egész lecke olyan idegen, ismeretlen formájú . . .

Ily esetben el tudjuk képzelni helyzetedet. Lelkiismeretesen figyeltél, gondolván, hogy a könyv csak arra való lesz, hogy a magyarázat alatt szerzett ismereteidet felfrissítse és ismétlje. Most pedig, amikor már a magyarázat is meglehetősen elhomályosult, még a könyv sem segít. . . sőt egészen előlről és teljesen más irányban kell elindulnod. Ez csak felesleges, káros és elkedvetlenítő energia-pocsékolás. Nincsen időd erre.

Munkád könnyítésére!

ábrát és jelöléseket használja, földrajzból ugyanazokat a városokat, folyókat, jellemző sajtóságokat sorolja fel, amiket a könyvben is megtalálsz, ezt nem azért teszi, mintha nem tudna mást, hanem csakis a te érdekedben, a te *első munkád* megkönnyítésére. Amit még ezenkívül szükségesnek tart majd elmondani, annak ideje nem most van. Arra is később fog rákerülni a sor, hogy megpróbálkozzék tudásodat a tankönyv feletti tudás magaslatára emelni.

Neked is ragaszkodni kell a könyvhöz ?

Már most az a kérdés, helyesen teszitek-e amikor követitek a tanár példáját és az otthoni tanulásnál, majd később a felmondásnál ti is pontosan ragaszkodtok ahhoz, ami és ahogyan a könyvben van ? Ez az út a ti részletekről mindenesetre teljesen biztos és nem helytelen. De ne felejtjük, hogy a tanárnak a magyarázatnál az egész osztály *átlagnívóját* kell szem előtt tartania. Közületek sokan felülemelkednek az átlagon. Ezek helyesen teszik, ha a tanulásnál olyan megértésre, olyan tudásra törekesznek, aminek már nem kell ragaszkodnia sem a könyv ábráihoz, sem a jelöléséhez. Ez az igazi tudás és ez a feleltető tanárnak is csak öröme. De ne felejtsetek, hogy ennek az eltérésnek mindig a *felsőbb fajta tudást* és nem a *tudatlanságot*, hanyag készülést kell bizonyítania.

Semmitől sem félni !

Mivel ijesztgetik a gyengébb lelkeket ? Szavakkal. Ezek között a szavak között igazán rettenetek vannak. Aggodalommal és borzadállyal töltik el már évekkal azelőtt, hogy tanulnának róla, a diákladékat. A felsőbb osztályos a logaritmussal ijeszgeti az alsókat. Avagy nem félelmetesek-e ezek : kvadratura, irracionális, ablativus absolutus ? Rrrrémések, — de csakis annak, aki nem érti őket. Pedig látjátok, mindennek éppen olyan egyszerű a jelentése és pont olyan könnyen megérthető, amikor majd rákerül a sor, mint ez a szó : bútorraktár. Pedig ez is zordonan hangzik ugy-e ? Mi magyarázatunkban tekintetbe is vesszük ezt az ijedős természetet és nagyon ügyelünk arra, hogy sohase használjunk olyan szót, aminek értelmével, veszélytelen jelentésével tökéletesen tisztában nem vagy. Arra törekszünk, hogy minden elnevezést megelőzőn a tapasztalaton, szemléleten alapuló, világos megértést biztosító tárgyi tudás. Ha ezután kereszteljük el a fogalmat, akkor már nem ijed meg tőle az értelem, nem ellenszenves, tartalmatlan, értelmetlen valami.

Világosságot !

A boldog és eredményes tanulókornak egyik titka, hogy ne tőrjön a diák sehol szellemi épületében pókhálós, homályos, sötét zugokat, hanem legfőbb gondod legyen minden értelmi kód eloszlatása. A tanár legjobb akarata mellett is előfordulhat, hogy beleszó magyarázatába valami ismeretlen fogalmat, vagy utal arra, amit még nem is tanultatok. Talán olyan fontos helyen történik ez, ami aztán lehetetlenné teszi a megértést. Ilyenkor nem elegendő egymásra néznetek csodálkozva. Ilyenkor hallgatni bűn és a tanár csak hálás azért, ha jelentkezel és felvilágosítást kérsz. A kérdéses sohase szégyen, hanem az igyekezet és figyelem jele. A tanár részéről akkor történhetik meg könnyen ilyen elnézés, ha pl. a tananyag

könyvbeli sorrendjét valamilyen ok miatt megváltoztatta és később megfélekedzik róla, hogy az illető részt még nem vették át.

A szabályt szóról szóra ?

A magyarázat gondos munkájának betetőzése a szabály, tétel megfogalmazása. Ezt a ti próbálkozástokra bizzuk. Hiszen a probléma teljes világosságban áll előttetek mindazzal együtt, ami a megoldáshoz szükséges. Az egyéni fogalmazáson javítanak, változtatnak a hozzászólók, míg végre irányításunk mellett észrevétlenül csiszolódik át a tankönyv nyelvére. Úgy, hogy amikor a szabály elnyerte végleges alakját, szóról szóra egyezzék meg a tankönyvivel. Így odahaza a szabályt is jóismerősként üdvözlitek és nem kell fárasztó, néha sikertelen átértékelést végeznetek, csak azért, mert az iskolai magyarázat egy helyes, de másként hangzó fogalmazás útjára indította el értelmeteket.

A finom műszer.

És te ? Vajjon neked szóról szóra kell-e majd ragaszkodnod a szabályhoz tanulásnál, felelésnél ? Vagy talán dicséretesebb, ha ezt is más, de helyes formában tudod elmondani ? — Igen, ez utóbbi feltétlenül dicséretesebb lenne, ha . . . nem lenne majdnem lehetetlen. A legtöbb szabály olyan, mint egy finom szerkezetű műszer. Ha ebben csak két alkatrészt cserélsz fel, teljesen használhatatlanná válik, jöllehet külsőleg semmi változást sem vesz rajta észre a hozzá nem értő. Így vagyunk a szabályokkal is. Csak két szót cserélj fel . . . észre sem veszed, hogy megváltozott az értelme. Ha ebben a formájában használni akarod, helytelen eredményre jutsz. Pedig a tudományban minden lépésünket szabályoknak, törvénybe foglalt ismereteknek kell irányítania. A tanulás tehát az, hogy igenis tanuld csak meg szóról szóra a szabályt. Egy diáknak soha sincsen elég tudása ahhoz, hogy ennek alapján eltéréseket engedhessen magának. Egyéniségedet, magasabb értelmiségedet éld ki abban, hogy a szabályt minden esetben gyorsan, biztosan és helyesen tud alkalmazni. Ez aztán dicséretes teljesítmény lesz !

Egy talány.

Sok diáktól hallottam már : Nem tudom hogyan lehet az, hogy a magyarázat után (főleg számtan, fizika) teljesen értem az anyagot. El is tudnám mondani. Tökéletesen világosnak és egyszerűnek tűnik fel. Amikor aztán otthon előveszem a könyvet, minden összezavarodik és nem tudok a könyvből kiigazodni.

Tényleg hogyan lehet ez ? Nem azt javasolja-e, hogy ne a könyvből, hanem a magyarázat után készült jegyzetből tanulj ? Éppen nem. Erre később rátérünk. Az első kérdés az, hogy valóban fennáll-e ez a nehézség, vagy talán csak néhány diáknak különös esete ? Valóban általános jelenség. De ha kissé gondolkodunk, csakhamar rájövünk a segítség módjára is.

A szabály, a tétel megfogalmazása, az idevezető út összefoglaló elmondatása csak a koronája, de nem vége a mi tanári munkánknak. Annak befejező mozzanata csak most következik. Mi ez a befejezés ? A lecke feladás ? Nem ! Vannak esetek, amikor nem elégedhetünk meg a lecke egyszerű kijelölésével a legszebb magya-

rázat után sem. Pár nehezebb anyagrésznél, némely tárgynál (különösen számtan, ftzika) még a legfelső osztályokban is nélkülözhetetlen a könyv átolvasása, vagy legalább is részletes átvétele. Az alsó osztályokban meg egyenesen minden alkalommal szükséges. Ugyanis te a még friss magyarázat fényénél azonnal teljesen ismerősnek találod a könyv anyagát. Főleg, ha mi azt is hozzá fűzzük, hogy nézzétek ebben a bekezdésben az van, amit ekkor és ekkor hallottatok a magyarázatban. A tudásod, ez a merőben értelmi tudás áttevődik a nyomtatott szövegre, helyhez kötődik és hasonlíthatatlanul megkönnyíti az anyag megtanulását vagy új felidézését. De ha ilyen iskolai átvétel nélkül kell 2—3 nap múlva elővinned a könyvet, akkor megértjük a panaszt még a felsőbb osztályosoknál is.

A helyes átolvasás.

De látod ezt az átvételt, beraktározást a magyarázat után nem úgy végezzük, hogy közületek eggyel olvastatunk, a többi meg... Hanem itt is ilyen eljárást követünk, ami mindnyájatok munkáját biztosítja. Ez így történik: miután megmondtuk, hogy az átvételre kerülő fejezetben mi foglaltatik, felszólítjuk az osztályt, hogy *mindenki* olvassa el *magában*... akit aztán utána felhívunk, az elmondja a tartalmat. Ilyen módszer mellett aztán valóban mindegyiteknek olvasnia kell magában, gondolkoztok, egyeztetik a hallottakat a nyomtatottal, egyszóval *mindegyitek dolgozik*. Előfordulhat aztán közben egy-egy szó, kifejezés, mondat, szerkezet, ami felvilágosítást kíván. Most már valóban osztálymunkával, közérdeklődésre beszélhetjük meg ezt is. Felső osztályokban az ilyen átvétel igen gyorsan megtörténik. Egészen alsó osztályokban ezt a magánmunkát megelőzheti még először a könyvbeli anyag hangos felolvasatása részletenként és a hozzáfűzött megjegyzések után kövekezik a magatokban való újraátvétel, aminek nyomán elmondjátok a rész tartalmát.

Az ábrák csak díszek?

Nagyon fontos magyarázat után a könyv ábráinak áttekintése is. A beraktározás munkáját ezzel össze kell kötni. Mennyiben világítják meg az ábrák az anyagot, mit is ábrázolnak? Ez és ez hol van rajtuk? Stb. Sokszor csodálkozunk azon, hogy kezdetben milyen keveset láttok. De a gyakorlás folytán gyorsul a látás, az észrevezés, az ábraértelmezés folyamata. Erre a pontra annál nagyobb gondot fordítunk, mert mindaz, amit a szemléltetésre különben felhasználtunk, elhalványulhat idő folyamán, de megmarad a könyvbeli ábra és ez segít az egykori szemlélet (kísérlet, rajz, film) felidézésében. Az elmondottakat tekintsd te is nagyon fontosnak tanulás közben is.

Nem lesz sok?

Láthatod kedves diáktestvér, hogy mi tanáraid, milyen pontos munkaterv alapján fogunk hozzá, hogy szellemedet helyes irányban elindítsuk és biztosítsuk, hogy minél kevesebb munkával megtarthatod, sőt fokozhasd szellemed mozgási energiáját. Foglaljuk csak röviden össze ténykedéseinket:

1. Kiválogatjuk ismeretanyagodból mindazt, amiből ügyesen

kigondolt eljárással valami újat tudsz kihozni. Illetve 2. bemutatunk olyan tapasztalati tényeket (fizika, kémia, földrajz stb.) amelyek eddig nem tudott ismeretet közölnek veled. Közben, — hogy el ne bóbiskolj, — veled is tevékeny részt vetetünk kérdés-felelet alakjában a magyarázatban, sőt olyan látszata van az egésznek, mintha te találnád meg az új dolgokat, a tanár csak irányítana. 3. Amikor egy részleteredményt elértetek, elmondatjuk veled az addig tett lépéseket. 4. Együtt gondolkodunk veletek, hogy rátalálj a szabályra, javítunk, útbaigazítunk. 5. Összefoglalóan átvesszük veled mégegyszer az egészet. 6. Esetleg pár egyszerű példán alkalmaztatjuk az új ismeretet, hogy még világosabb legyen előtted. 7. A könyv átvételével gondoskodunk róla, hogy lerögzíthesd tudásodat és ha elhalványul, újra felfrissíthesd. 8. Hogy semmi homály se maradjon és ezzel se kelljen odahaza vesződnöd: elmondatjuk veled, hogyan fűződnek a könyv ábrái a magyarázathoz.

Bizony ez a haditervszámba menő művelet azt jelenti, hogy testvérek között is legalább négyszer kényszerítünk benneteket egyenként és összesen arra, hogy végiggondoljátok az új ismeretet. Négy hatalmas erőfeszítést teszünk szellemednek nemcsak megindítására, hanem akkora elevenerő kölcsönzésére is, hogy kevés otthoni munka után jeles feleletet adhass.

„Több út vezet Rómába.“

Ugy-e magad sem gondold azt, hogy minden órán, minden tárgynál pontról-pontra ugyanezen terv alapján épül fel a magyarázat? — Nem! — Csupán az alapelvek és a cél marad mindig ugyanaz: téged könnyen és biztosan vezetni a tudás Rómájába, utadat élvezetessé, könnyűvé tenni. Tudod, hogy ugyanazt a célt sokféle módon lehet elérni. Ezért változhatnak a részletek a magyarázatnál is tanáraid egyénisége és a tárgy szerint. Sőt sok más szempont mellett még az osztály létszámát és átlagnívóját is figyelembe kell vennünk.

Azt is észrevehetted, hogy e sorokban főleg az ú. n. reáliákat (számтан, fizika, földrajz, kémia stb.) tartottuk szem előtt. De bármilyen új színeket vegyít is a tanár egyénisége a magyarázatba, — mindegyiknek megvan a maga rendeltetése, és hidd el, hogy tanáraid legfontosabb életfeladataik egyikének tekintik: minél célravezetőbb módszer kialakítását. Egy életen át csiszolgatják, finomítják eljárásukat, elgondolásaik megvalósítási formáit. Így alakul ki minden tanár körül az légkör, — ami annyira jellemző a tanárra, tantárgyra nézve. Ez teszi számodra is változatossá és kellemesebbé a tanóráknak különben az egyformaság miatt egyhangúvá válható sorozatát.

Az óra rövid!

De van-e a tanárnak ideje ennek az említett sokféle harcmozdulatnak elvégzésére? Hiszen legfeljebb 25—30 perc áll rendelkezésre? Bizony órával kezünkben gondosan ügyelünk az időbeosztásra és nincsen időnk a rendetlenkedők fegyelmezésével vesződni. De azzal sem tékozolhatjuk az időt, hogy túlságosan sokszor próbáljuk ki akár az angyalok nyelvén tartott magyarázatunknak egyesek hasznalatlansága, avagy az iskolai padjai közé nem való korlátoltsága miatt

kétségbe vált eredményét. Az ilyen jóakarató igyekezetnek mindig az idő és ezzel az osztály többségének érdeke adja meg az árát. Hiszen a nektek drága perceket kell haszontalanul eltölteni és mit ezalatt megtanulhattatok volna az iskolában, utólag otthoni munkával a könyvből kell keservesen előbányászni.

Láthatjátok, hogy közös érdeketek az, hogy ne tőrjétek időtök megrablását egyesek rendetlenkedése által. És értsétek meg azt is, hogy a tanár az egyetemes osztályérdeket tartja szem előtt akkor, amikor sem magyarázatnál, sem feleltetésnél nem pazarolja az időt korlátozott értelmű, vagy figyelni nem tudó egyének vaktatásával. Az ilyenek számára egyéb intézetek állanak rendelkezésre tehetségükhöz alkalmazkodó tananyagbeosztással és pedagógiai eljárással.

Jegyzet vagy könyv ?

Az előzőekben feltettük a kérdést: nem lenne-e még előnyösebb, ha a tanár lediktálná nektek a magyarázatot és odahaza abból tanulnátok? Mennyire megkönnyítené ez a munkátokat!

Láttuk, hogy a tanárnak olyan pontos időbeosztással kell dolgoznia, ha jó magyarázatot akar adni, ami igazán nem is hagyja időt a diktálásra. Tehát az iskolában lehetetlen lenne a jegyzetet írnotok. Ez ugyanis nem kevesebb időt követelne, mint maga a magyarázat. Aztán éppen az a könyvnyomtatás egyik előnye, hogy ettől a haszontalan egyéni másoló munkától mentesíti az emberiséget és a nyert időt hasznosabbra, több és alaposabb ismeret szerzésére fordíthatja. Természetesen azért megeshetik, hogy egy-két részt mégis jónak látunk jegyeztetni veletek. A lejegyzettek legjobb helye nem a füzetben van, mert elveszélődhetik és nincs is kéznél, hanem alkalmasabban szépen leírva a könyv megfelelő helyére ragasztani. — Ha lehetetlen gondolatnak bizonyult az, hogy a tanár diktáljon, nem célszerű-e, ha a jól átértett magyarázatot a tanuló otthon leírja és abból tanulna a könyv helyett? Erre is ugyanolyan gyors és határozott nemmel felelhetünk. Csak egyetlen szempont mutatunk rá: még a tábláról lemásolt szöveg is telve van a legkésőbbi hibákkal. Képzeld, hogyan nézne ki a te otthon, emlékezetből készített jegyzeted, és milyen lenne az a tudás, amit ebből szereznél!

Ha mégis mindenáron meg akarsz örökíteni valamit, azt jegyezd be a könyvbe. Ha erre külön füzetet tartanál, úgy ott összefüggéstelenségükben és kapcsolat nélkülségükben értéktelenné válnak a feljegyzések. Esetleg el is felejtetted, hogy van. A könyvben pedig mindig a kellő helyen szemed elé kerül.

Egy tál lencséért ?

A felületes és könnyelmű diáknak első dolga tanév végén: tudni a könyvein. Pedig vannak könyvek, amikre a későbbi osztályokban szükség van. Ilyenek: nyelvtanok, magyar könyvek, számtan könyvek IV.-től kezdve, fizika a két felső osztályban. Ezekből készültök érettségire, ismételték belőlük később. — Ám az ilyen diák azt gondolja: ha szükségem lesz a könyvre, majd kölcsönkérem, vagy a legvégső esetben megveszik a szüleim! — Pótolhatja-e az új könyv a régit? Eddig mindig szellemi munkád meg-

könnyítése volt a szempontunk. Nézzük most is így a kérdést. A régi könyveddel együtt elvesztek kijelöléseid, beragasztott jegyzeteid. Esetleg nem is kapod meg ugyanazt a kiadást. Más kiadásban meg egészen más helyen van a tanult anyag, mint megszoktad. Elveszíted tehát mindazt, ami emlékezeted helyi memóriáját elősegíthetné. Egészen új, fáradságos és lassan menő munkát kell végezned még akkor is, ha az újra megvett saját könyvedből tanulsz. Hát ha még idegen bejegyzésekkel és jelölésekkel tele kölcsönkönyvből! Hidd el, az a pár fillér, amit szüleid tudta nélkül, vagy félrevezetésükkel kapsz eladott könyveidért, nem fizeti meg egyetlen ismétlésnél felmerülő munkatöbbletedet és nem éri meg egyetlen kölcsönkérés kellemetlenségét, nemhogy az állandó kölcsönzések szégyenét. — Ne tégy tehát szellemed szekere elé ilyen akadályokat éppen akkor, amikor drága lesz minden perced. Ne mondj le a megszokott, hozzád nőtt régi könyveidben rejlő értékes segítségről egy tál lencséért!

Az energianövekedés elve.

A mozgó test sebessége akkor nő folytonosan, ha rája a haladás irányában folyton új, meg új erőt engedünk hatni. Így vagyunk a szellemmel is. Láttuk, hogy a tanár a magyarázat alatt több ízben ad ilyen impulzust azáltal, hogy különböző módokon kényszerít beneteket az anyag új, meg új átgondolására. Ehhez járul még az ott-honi tanulás, a reggeli, az óraelőtti, a felelések alkalmával történő átgondolás. Ez mind, mind tudásenergianövelő hatás. De mondok még egyet . . . nem azért, hogy feltétlenül kövesd, bár a virágnak, illetve diáknak megtiltani nem lehet . . . Ha erőt és tehetséget érzel magadban hozzá, semmiesetre sem fogod megbánni.

A mindenttudó.

Ismertem egy diákot, aki az első volt az osztályban. Nem fordult elő olyan kérdés a magyarázat alatt, amire azonnal és helyesen felelni ne tudott volna. Sőt ha a tanár azt kérdezte: Mit gondoltok, a tanultak alapján miről kell még szólnunk? — Rögtön készen volt a csalhatatlan és kimerítő tervezettel. Mint csodára tekintettek rá a többiek. Lángész volt és jós egy személyben. Egyszer azt mondtam neki:

— Még az istenek közül is egyedül Pallas Athéné ugrott ki fegyveresen Zeus koponyájából. Maga pedig csak diák. Hogyan lehet mégis, hogy a maga szellemi fegyverzete minden új anyag születésekor teljesen készen van? — Szerényen mosolygott.

— Nagyon egyszerű az egész kérem.

— Sejttem a titkot!

— Ne tessék elárulni a többieknek: én mindig féligmeddig megtanulom, vagy legalább is jól átnézem a következő óra anyagát. Persze, hogy mindent tudok magyarázat alatt. A magyarázathoz aztán tökéletesen megtanulom. Így összevéve kevesebbet tanulok és mégis többet tudok, mint a többiek.

Miért hallgat a tanár a feleléskor?

Az órán egyszerűen a megtanult és jól átértett leckét kell tudnod. Ez nem sok. De ez a kevés is igen sokat követel tőled abban a lelkiállapotban, amiben a felelő van. Bár valljuk meg, hogy ez az

állapot mindig nagy mértékben függ attól, hogyan teljesítetted kötelességedet. Aki mindent megtett, az nyugodt és biztos! Mégis általában feltesszük, hogy feleléskor rendkívüli állapotban vagy és tekintettel vagyunk felzaklatott idegeidre. Ezért aztán megelégszünk veled, ha tudod a leckét és nem intézünk még hozzád kérdéseket, főleg felelés közben, időt és alkalmat adunk, hogy nyugodtan beszámolhass arról, aminek megtanulása egyedül rajtad múlott, Tudjuk, hogy majdnem lehetetlen kívánnánk az átlagefelelőtől akkor, amikor azt szeretnénk, hogy odafigyelj a mi kiegészítéseinkre, bővítéseinkre, megértsd őket és felfogva kérdéseink helyes értelmét, kiválaszd tudásodból a megfelelőt. — Ezért hallgat feleltetéskor olyan kitartoán a tanár. Sajnos néha a diák is követi példáját.

Az anyag esetleges kiegészítését, bővítését, új oldalról történő megvilágítását, elmélyítését feleltetés után intézi el a tanár az egész osztálynak feltett kérdések alakjában.

A magára hagyott test és az ismétlés.

A magára hagyott test elveszíti mozgási energiáját. Bármily kitűnő lendülettel ragadja is magával az új anyag szellemedet, ez ellankad idők folyamán és kezd az ismeret részleteiben feledésbe menni. Ennek megakadályozására szolgál az ismétlés. Amikor ismétlést ad fel a tanár, megtehetné, hogy egyszerűen azt mondja: felvesszitek ettől eddig. — De nem teszi. Ő akkor is arra gondol, hogy megkönnyítse munkádat. A helyett, hogy teljesen rád bízna emlékezeted szekerének kihúzását a feledés ingoványából, maga is segítve nekveti a vállát. Ez úgy történik, hogy minden ismétlés előtt (még nem a nagyon réginél is, hacsak lehetséges) 10—20 percet a kérdéses anyag alapvető fogalmainak, gondolatmenetének, összefüggéseinek áttekintésére fordít a magyarázatnál ismertetett módszerhez hasonlóan. Ezáltal hihetetlen mértékben könnyíti meg még az ismétléskor is a te otthoni munkádat, fokozza tisztánlátásodat és helyes irányba tereli gondolatfolyamatodat.

Számodra annál kevesebb munkát jelent az ismétlés, minél erőteljesebb volt az új lecke betanulása. De végeredményben az ismétlés komolyabb és nagyobb munkát kíván, mint az új lecke. Pedig hányszor halljuk, hogy csak ismétlés van feladva. Ezzel a „csak”-kal azt akarod kifejezni, hogy sem komoly munkát, sem otthoni felmondást nem kíván. Pedig éppen ellenkezőleg!

Vannak a világon furcsa dolgok . . .

Ilyen pl., amikor a zeneszerző csak akkor gondol melódiára, amikor nekiül a komponálásnak. Vagy a miniszter csak akkor foglalkozik államférfiúi gondoljaival, amikor benn van a hivatalában. Vagy a tanár csak akkor gondol az iskolai munkájára, amikor a katedrán ül. Úgy-e ez elképzelhetetlen. Az a zeneszerző soha sikert el nem érne, az a miniszter hamar megbuknék. És az a diák . . . aki csak akkor gondol arra, ami ezidőszerint életfeladata: az ismeretszerzésre, a tudásra, amikor az iskola padjában, vagy a könyv mellett ül? Bizony ő is hamar a miniszter sorsára jut!

Pedig milyen gyakran lehet diák ajkáról hallani, amikor valaki az iskolán kívül is a feladatról, a leckéről akar vele beszélgetni:

ugyan hagy már azt az utálatos tanulást, nem elég az iskolában hallani róla? Torkig vagyok vele. Helyes ez?

Az eredmények és a nagyság titka.

A világ minden kiváló emberétől meg szokták kérdezni: hogyan jött létre ez vagy az a hatalmas alkotása, felfedezése, csodálatos életműve? A felelet mindig egy és ugyanaz, a minden nagyság titka: állandóan foglalkoztam vele. Így van ez a tanulással is. Ezt a választ kapnánk minden kiváló diaktól is. Ne hidd, hogy a figyelmesen végighallgatott magyarázattal, a gondosan megtanult és hibátlanul felmondott leckével megtett kötelességedet és nyugodt lélekkel hagyhatod becsukva a könyvet a másnapi felelésig, mert immár semmi gondod sincsen rá. Ne hidd! Vagy, ha hiszed, kezservesen fogsz csalódní. Mert a másnapi felelésig elmuló idő igen hosszú a gyámoltalan és lendületét olyan könnyen elvesztő szellemünk számára. Az emlékezet nagy tékozló, könnyen elvesztegeti kincseit. Ezt bizonyára kétségbeesetten tapasztaltad már feleléseidnél. Olyan keveset találtál csak meg abból, ami tegnap még hiánytalanul megvolt. Persze erősítgetted: kérem tegnap olyan jól tudtam! Csak mosolyogtak rajtad. Én elhiszem neked. De ez gyenge vigasz számodra.

„Képeddel alszom el . . .”

Csak az ragaszkodik hozzánk, aki részünkről is ragaszkodást tapasztal. Amit elhagyunk, az bennünket is elhagy. Ragaszkodj tehát tudásodhoz, foglalkozz vele minden alkalommal, hogy az is ragaszkodjék hozzád. Térj vissza hozzá sokszor gondolatban. Sohase feleljtsd el, hogy iskolai munkád terén sem születik soha nagy eredmény a nélkül, hogy azt mondhatnád: állandóan rá gondoltam. Gondolj a tanultakra akkor is, amikor nem vagy a könyv mellett: szabad idődben, séta alatt. Miért nem lehetne a tanult, a hallott lecke a barátoddal való értelmes társalgás tárgya? Mennyire tisztulnak ilyen beszélgetés alatt a fogalmak, milyen mélyre vésődnek az ismeretek az emlékezetben! A tízperc alatt se feledkezzél meg róla, hogy milyen óra következik. Nem szükséges, hogy az üdülésre szánt időt könyvvel a kezekben töltsd, sőt nem is szabad. De nem tilos 2—3 percet arra szánni utoljára, hogy magadban átgondold a következő óra anyagát, vagy megbeszélj a barátoddal. Hányszor hallani egy-egy sikertelen felelés után a mentegedődzést: egészen jól tudtam kérem, csak a tízpercben nem vettem át!

Gyenge hallás, nehéz dallam.

Minél rosszabb a füle valakinek, annál nehezebben tanul meg egy dallamot. Am általános a tapasztalat, hogy könnyebben megy a tanulás, ha a dalt mástól halljuk, mintha magunk játsszuk el. Háromszori hallás felér esetleg tízszeri önmagának történő eljátszással. Az új ismeret szerzése is hasonló az új dallam megtanulásához. Legmélyebb nyomokat hagy a hallás akkor, ha művész játssza el a dalt. Az új ismeret-dallamok művésze a tanár. Láttuk, hogy a magyarázat alatt milyen sokszor történik a dallam eljátszása. De előfordulhatnak igen nehéz melódiák. Lehet a tananyagban olyan részlet, ami különös nehézséget rejt magában, vagy aminek tökéletes

átértése döntő fontosságú a későbbiekre nézve. A tanár ilyenkor még egyszer a diák segítségére siethet. Hogyan? Úgy, hogy az előző órai jó elindítás, a tanuló otthoni készülése után a következő órát nem feleltetéssel kezdi, hanem mégegyszer, esetleg csak 3—4 perc alatt elmondja a lényegét annak, amit a diák most egészen más szemmel lát, mint az előző órán. — És utána jön a feleltetés. Aki nem készül el, az ezek után sem tud felelni. De aki készült, arra igen jó hatással van: a jól, rosszul betanult ismeret most újra megjelenik az értelem előtt a maga egyszerűségében és tisztaságában. Hány hamis hangot javít ez ki, mennyi homályt oszlat és hibás értelmet igazít. Időben csekélység, eredményben nagy.

A tanár, te és a művész.

Miért értünk meg benneteket ennyire? Miért tudjuk, hol vannak a gyengéitek, hol kell értelmetek segítségére sietni? Azért, mert mi is voltunk valamikor diákok? Nem. Hanem azért, mert tanáraitok maguk sem hagyják soha abba az új dolgok tanulását. Így állandóan érezzük saját szellemünk tehetetlenségét, megértjük, számításba vesszük azt nálatok is. Gondoltatok úgy-e már arra, hogy milyen fárasztó, idegölő munka lehet évről-évre ugyanazzal az anyaggal vesződni, sőt kínlódni népes és gyenge osztályokban. Hányszor hallja az ember diákjaitól: tanár semmiesetre sem lennék, az egyhangú munka megölné. — Nincs igazuk!

Nem egyhangú a szobrászművész munkája sem, pedig mindig farag, ismert anyagon ismert formákat. A szobrászat művészete a kőfaragás *mesterségéből* alakult ki. A tanítás egyhangúnak látszó *mesterségét* emeljük művészi magaslatokra, amikor folyton tökéletesíteni igyekszünk hivatásunk fogásait és egyre könnyebben érünk el növekvő eredményeket. Az igazi tanár ma már nem egyszerű ismeretközlő gép. Ma már *nem tanít* a szó régi értelmében, hanem *alkot* mint az az eddigiekből kiviláglott. A saját mindig friss, mindig korszerű tudását alkotja, szüli újjá tanítványai lelkében. Így lesz művész, alkotó művész. Az ő szívet-lelket gyönyörködtető remeke a te értelmes, tudásban gazdag szellemed.

A tavaszi rét.

Mire úgy május körül véget ér az iskola új ismereteket közlő munkája, olyanná válik a te szellemed is, mint az intézetünket környező májusi pompában álló mezők. Tele van friss tudásvirággal, hangos az ismeretgazdagság gyönyörűségének boldog madárdalától. Pedig zord és kemény téli hónapok állanak mögötted... És mégis... mintegy varázsütésre hogyan kivirult, kitisztult, megfiényesedett minden körülötted, benned! Mi volt a te jótékony napod? A te tavaszi pompádat előcsalogató, észrevétlenül zsendítő, a sok szint előretudó, a mindig melegen mosolygó, éltető, még akkor is, ha felhők mögé bújt? — Tanáraid lelke, tudása. Magyarázataik sugarain át áradt lelkedbe a sok erjesztő, tápláló anyag. — A te tehetséged földjének erőivel együttmunkálkodva így született meg a te májusi gazdagságod.

A tanár jutalma és szomorúsága.

Most, amikor már figyelmesen végigolvastad ezeket a sorokat, láthatod, hogy mennyi gondot, tervszerűséget, igyekezetet és jóaka-

ratot fektet bele a tanár az iskolai munkának egyetlen epizódjába : az új anyag megértetésébe, a magyarázatba, szellemed helyes irányú elindításába. Láthatod, hogy minden lépését az vezeti : számodra a tudást könnyen hozzáférhetővé, világossá tenni. Szívesen magára veszi a jó előkészítés nem kis fáradságát, — hogy ezzel a te munkádat megkönnyítse. Mi a jutalma ezért? Az, ha látja, hogy megérted, méltányolod fáradságát. Ezt a vele való komoly együttműködéssel mutatod meg. Öröme ha látja érdeklődésedet, jó előmeneteledet és benne munkája eredményét. — Ez olyan keveset kíván részedről : egy kis figyelmet, egy kis jóakaratot.

És most képzeled magadat a mi helyünkbe, amikor ebben a minden tehetségünket, egész szívünket belevívő munkánkban a te nemtörődömségeddel, sőt talán vétkes mulasztásaiddal találkozunk és azt kell mondanunk : „itt minden hiába”. Ez a mi szomorúságunk.

